Cercetări de teren la Cornova, 1991. A puzzle in progress

Otilia HEDEȘAN

Universitatea de Vest din Timișoara
West University of Timișoara
Personal e-mail: otilia.hedesan@e-uvt.ro

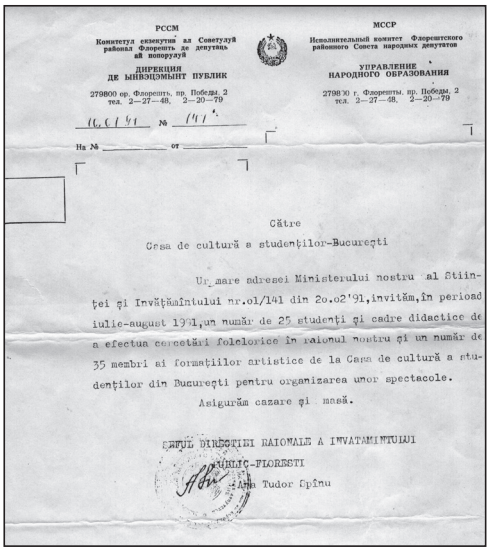
Field Research at Cornova, 1991. A Puzzle in Progress

Abstract: This article is a synthetic presentation of a field research conducted by the author between 2nd and 18th of August 1991, in the village of Cornova. The research needs to be approached from a multiple perspective imposed by different contexts. The first one is the fact that the research was conducted six decades after the field campaigns of the Sociologic School of Bucharest in Cornova. The second context is given by the fact that the village was included in the Ungheni district of Moldavian SSR, therefore it was a soviet territory at the time. The third context places the research between the first ethnological campaigns outside de Romanian borders in the post-socialist era.
The article presents representative excerpts from a series of interviews recorded in the summer of 1991. The topics are: the main lineages of răzeși (free peasants) who had founded villages since legendary times; the deportation to Siberia of some families from Cornova; the random contacts between the Moldavians and their families left on the other side of the Ural Mountains, during the soviet period. Although these topics were intensely studied in the last decades, the value of the excerpts briefly analyzed in this article is given by the nature of the records they belong to – oral testimonies on subjects which could put the interlocutors at risk in the last days of the soviet regime.
Keywords: Cornova, field research, folklore camps, history of Romanian ethnology.

Citation suggestion: Hedeșan, Otilia. „Cercetări de teren la Cornova, 1991. A Puzzle in Progress". Transilvania, no. 3 (2022): 67-75. https://doi.org/10.51391/trva.2022.03.08.

Date și contexte

Între 2 și 18 august 1991, Societatea Studenților Folcloriști din România[1] a organizat o campanie de teren în mai multe localități din Moldova de dincolo de Prut, care, în intervalul de timp respectiv, își consuma ultimele zile de republică unională, RSS Moldovenească. Deplasarea în teren a fost posibilă, administrativ vorbind, datorită unei serii de invitații formale primite de societate la Casa de Cultură a Studenților de la București din partea a diferite autorități raionale
Acestea au acționat în baza adresei Ministerului Științei și Învățământului din RSS Moldovenească nr. 01/141 din 20 februarie 1991. După cum se poate restitui în prezent, au fost primite patru asemenea documente, din partea autorităților din raioanele Anenii Noi, Călărași, Drochia și Florești, care asumă, sub semnătura inspectorilor școlari sau a coordonatorilor culturali raionali, găzduirea a circa 20 – 25 de studenți în fiecare raion. Deși nu a putut fi găsită deocamdată o atare invitație și din partea autorităților raionale din Ungheni, un al cincilea document, remis Facultății de Litere

РССМ
Комитетул executiv al Sovetului raional Floreşti de deputaţi ai poporului
DIRECŢIA DE ÎNVĂŢĂMÎNT PUBLIC
279800 or. Floreşti, pr. Pobedy, 2
tea. 2-27-48, 2-20-79

МССР
Исполнительный комитет Флорештского районного Совета народных депутатов
УПРАВЛЕНИЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
279800 г. Флорешты, пр. Победы, 2
тел. 2-27-48, 2-20-79

16.01.91 № 141
На № от

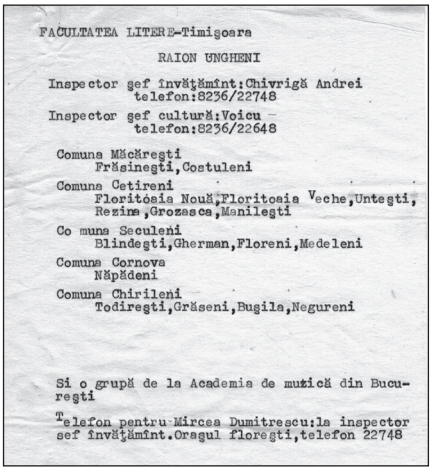
Către
Casa de cultură a studenţilor-Bucureşti

Ur mare adresei Ministerului nostru al Ştiinţei şi Învăţămîntului nr.01/141 din 20.02'91,invităm,în period iulie-august 1991,un număr de 25 studenţi şi cadre didactice de a efectua cercetări folclorice în raionul nostru şi un număr de 35 membri ai formaţiilor artistice de la Casa de cultură a studenţilor din Bucureşti pentru organizarea unor spectacole.
Asigurăm cazare şi masă.

ŞEFUL DIRECŢIEI RAIONALE A ÎNVĂŢĂMÎNTULUI
PUBLIC-FLOREŞTI
Ana Tudor Opînu

Invitație trimisă de autoritățile din raionul Florești pentru participarea la cercetări de teren

de la Timișoara, specifică localitățile din raion unde erau așteptați studenții, autentificând, implicit, prin menționarea numelor și a numerelor de telefon ale inspectorilor șefi de la Învățământ și Cultură validitatea documentului. Este vorba despre cinci comune din raionul Ungheni, Măcărești, Cetireni, Seculeni, Cornova și Chirileni, cărora le sunt asociate încă alte șaptesprezece sate aparținătoare.

FACULTATEA LITERE-Timișoara

RAION UNGHENI

Inspector șef învățământ:Chivrigă Andrei
telefon:8236/22748

Inspector șef cultură:Voicu
telefon:8236/22648

Comuna Măcărești
Frăsinești,Costuleni

Comuna Cetireni
Floritoaia Nouă,Floritoaia Veche,Untești,
Rezina,Grozasca,Manilești

Comuna Seculeni
Blindești,Gherman,Floreni,Medeleni

Comuna Cornova
Năpădeni

Comuna Chirileni
Todirești,Grăseni,Bugila,Negureni

Și o grupă de la Academia de muzică din București

Telefon pentru Mircea Dumitrescu:la inspector șef învățământ.Orașul floreștI,telefon 22748

Lista localităților propuse pentru cercetare în raionul Ungheni.

După cum se poate observa din chiar aceste documente privitoare la organizarea întregii cercetări, între punctele investigate s-a aflat și Cornova (raionul Ungheni), loc unde în urmă cu exact șase decenii, în vara anului 1931, avusese loc cercetarea de teren complexă a echipelor Școlii Sociologice de la București. Până în prezent, această campanie din 1991 a rămas necunoscută din motive numeroase și variate[2], de care mă voi dezinteresa, însă, în mod deliberat aici, fără să ignor, totuși, dificultatea de a prezenta fapte care au fost observate în urmă cu trei decenii fără ca ele să fi influențat în vreun fel fluxul cercetărilor etnologice.

Pentru descrierea acestui teren și, în mod particular, a cercetărilor de la Cornova din 1991, este necesară desenarea câtorva contexte, fie de natură disciplinară, fie de factură politică și, în mod special, geopolitică.

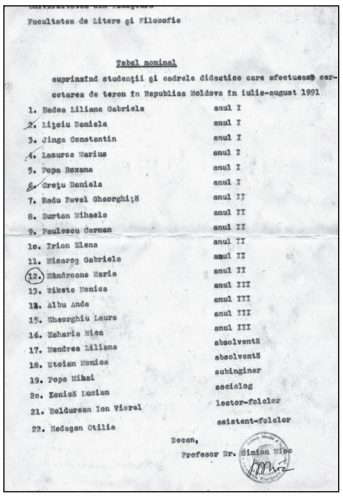
În primul sens, este de notat că întreaga cercetare a fost gândită în tradiția și după modelul *taberelor de folclor*, care se desfășuraseră în România, cu începere din 1982, în fiecare vară, prin participarea la o campanie de teren comună a unui mic număr de studenți de la facultățile unde se studia Folclor[3]. Ideea centrală a taberelor era aceea a identificării unei regiuni (considerate) relevante sub aspect etnologic, unde se stabilea o mică rețea de localități, studenții fiind repartizați să lucreze într-una sau alta din acestea sub coordonarea profesorului lor. Totodată, campaniile din cadrul taberelor structurau cercetările în funcție de una / maximum două teme comune, lăsând, însă, și suficientă libertate de observație celor care ajungeau într-un anumit spațiu. Rând pe rând, aceste tabere de folclor au avut loc la Suceava (1982), în zona Chioar (1983), în regiunea Câmpia Transilvaniei (1984), în zona Făget (1985), în Gorj (1986), la Drăguș (1987 și 1988), în Vrancea (1989), în Tulcea (1990) și, în 1991, într-un număr de localități din Moldova de la Est de Prut[4]. Privită ca parte a unei atari serii, cercetarea analizată aici poate fi înțeleasă în primul rând ca o etapă într-un proiect general de observații etnologice cu miza de a mapa o sumă de realități despre lumea tradițională, așa cum se manifestau acestea în diferite regiuni, în deceniul al nouălea din secolul XX. De asemenea, introducerea regiunilor din Moldova de la Răsărit de Prut în seria zonelor observate sub aspect etnografic și folcloric alături de arii etnografice din România are, în mod subiacent, neformulat vreodată *expresis verbis*, un caracter unionist ingenuu.

Pe de altă parte, lectura listei de localități unde au fost organizate cercetările cunoscute drept taberele de folclor permite developarea unei adevărate tendințe de organizare a lor prin revenirea, după mai bine de jumătate de secol, în punctele investigate între cele două războaie mondiale de echipele Școlii Sociologice de la București. Astfel, în Gorj, unul dintre satele vizitate fusese Runc, în Vrancea, Nerej, în vreme ce Drăgușul făcuse obiectul unor terenuri comune, ale tuturor participanților la tabere, vreme de doi ani. Bine ascunsă în lista de raioane și localități în care urma să ajungă în RSS Moldovenească studenții folcloriști în anul 1991, Cornova completează acest grup al terenurilor gustiene revizitate după câteva decenii. Nici acum ca, dealtfel, nici în anii anteriori, relația acestui teren cu vechile cercetări ale sociologilor din perioada interbelică nu este formulată *ab initio*, aproape ca o premisă a descinderii la fața locului. Afișarea rupturii față de trecut, inclusiv a desprinderii de tradiția cercetărilor dintr-un anumit domeniu de studii, din perioada comunistă este dublată, în cazul Cornovei, și de nevoia de camuflare a amintirii vechilor cercetări din 1931, efectuate ca terenuri interne, în cadrul României Mari.

În pofida unor asemenea strategii discursive, a precauțiilor care marșează pe jocuri complicate de evocări și obturări, care sunt specifice perioadei comuniste și anilor imediat secvenți, cercetarea de la Cornova nu poate fi privită, dinspre prezent, în afara referinței la echipele Școlii Sociologice de la București, cei șaizeci de ani dintre cele două descinderi intensificând, în mod omagial, filiația. Evident, aceste două cercetări făcute la Cornova de echipe românești sunt diferite pe de o parte prin anvergură, pe de altă parte, în mod structural. Astfel, așa cum se poate afla din notele sintetice ale lui Anton Golopenția, la campania desfășurată vreme de mai multe săptămâni, în iulie – septembrie 1931, au participat 55 de cercetători[5], în vreme ce în anul 1991, echipa cu care am lucrat timp de mai puțin de trei săptămâni a fost una extrem de restrânsă[6], deși, pe de altă parte, în localitățile din raionul Ungheni, au lucrat, în același interval, peste douăzeci de tineri cercetători[7].

Aceste diferențe pot fi explicate, desigur, prin multiple rațiuni, însă, după mine, cel mai important aspect îl constituie chiar faptul că cercetarea din 1931 era una organizată în mod intern, sub autoritatea plenară a instituțiilor statului român, câtă vreme terenul din 1991 este unul care se desfășoară în afara granițelor statului, are loc într-o localitate aflată sub altă autoritate administrativă, într-un loc în care cercetătorul nu este doar străin de sat, cum fuseseră monografiștii, ci în mod simultan străin de sat și de realitățile acestuia dar mai ales

străin de țară. Poziționarea variată în raport cu lumea studiată și relieful diferențelor dintre comunitatea sătească și grupul de observatori au determinat orientarea către subiecte și teme de cercetare diferite.

Facultatea de Litere și Filosofie

Tabel nominal

cuprinzând studenții și cadrele didactice care efectuează cercetarea de teren în Republica Moldova în iulie-august 1991

1. Bădea Liliana Gabriela	anul I
2. Lițoiu Daniela	anul I
3. Jinga Constantin	anul I
4. Lazurca Marius	anul I
5. Popa Roxana	anul I
6. Oreiu Daniela	anul I
7. Radu Pavel Gheorghiță	anul II
8. Burtea Mihaela	anul II
9. Paulescu Carmen	anul II
10. Irion Elena	anul II
11. Misarcă Gabriela	anul II
12. Mândroane Maria	anul II
13. Nikete Monica	anul III
14. Albu Ande	anul III
15. Gheorghiu Laura	anul III
16. Zaharia Nica	anul III
17. Mendrea Liliana	absolventă
18. Stoian Monica	absolventă
19. Popa Mihai	subinginer
20. Zonică Lucian	sociolog
21. Bolduroan Ion Viorel	lector-folclor
22. Nedoşan Otilia	asistent-folclor

Decan,
Profesor Dr. Simion Nicu

Lista participanților la cercetările de teren de la Universitatea din Timișoara

Organizarea terenului din 1991 poate fi înțeleasă, însă, cu mai mare acuratețe prin restituirea a cel puțin două contexte politice. Este vorba, mai întâi, la nivel global, despre finalul existenței URSS, care se petrece chiar în ultimele zile ale lui 1991. În același sens, în 19 august 1991 are loc puciul de la Moscova, iar, urmare a destructurării fostei uniuni, o serie de state se declară independente. Moldova, bunăoară, își proclamă independența la mai puțin de zece zile de la finalizarea acestui teren, în 27 august 1991. Pe de altă parte, pe plan regional, primii ani de după schimbarea regimului politic în România au fost marcați și de organizarea unei întregi serii de activități percepute ca forme de deschidere și manifestare a libertăților umane multă vreme cenzurate. Printre acestea se numără și participarea locuitorilor din satele de lângă granițe la diferite manifestări care au loc în localități proxime din țările vecine, de obicei prin deschiderea temporară și atent delimitată, a unor puncte de trecere a frontierei nefuncționale în mod curent. Asemenea schimburi, adevărate ritualuri profane cu subtext politic, au fost organizate și la granița de la Prut, ele fiind bine-cunoscute în epocă drept „poduri de flori”[8]. Desfășurarea unor asemenea schimburi rapide, intens festivizate și fără efecte concrete (nici pozitive, dar, mai ales, fără urmări neplăcute pentru participanți) a oferit un cadru de receptare a sosirii studenților din România în satele din Moldova, inclusiv la Cornova. Este un cadru prietenesc, până la un punct, dar și subminat de mefiență, în măsura în care interacțiunea cu oamenii din sate a depășit stereotipia simplelor declarații publice despre buna vecinătate și efuziunile colective mai sincer patriotice sau doar afișat patriotarde.

Întâlniri și povestiri

În Arhiva de Folclor a Universității din Timișoara se află patru benzi magnetice pe care au fost înregistrare circa patrusprezece ore de discuții purtate la Cornova, în 1991. Sunt înregistrări ample care au fost făcute cu șapte interlocutori, cu vârste cuprinse între 29 de ani (Valeri B. – pe atunci polițistul din Cornova, ucrainean venit de curând în localitate și plecat în anii următori) și 84 de ani (Maria T., care se prezenta ca fiind născută „în anul șapte”, adică la 1907). Din cei șase localnici, patru erau țărani (Maria T., Ghermoghin G./, Maria S. și Zina M.), iar doi aveau studii superioare (gazdele noastre, profesoarele Ana N. și Fenea M.). Alături de aceste interviuri imprimate audio sunt arhivate informații consemnate de la alți zece interlocutori, cu care s-au purtat discuții asupra unor teme relevante sub aspect etnografic (munci casnice feminine, croitorie, bucătărie locală)[9]. Urmând metoda de cercetare din terenurile românești anterioare, interviurile programate au mizat, în majoritatea cazurilor, pe restituirea unor practici tradiționale (la principalele momente ale vieții omului, naștere, căsătorie și înmormântare, la sărbătorile calendaristice), pe documentarea unor activități considerare reprezentative pentru viața tradițională de localnici (de exemplu discuțiile despre hrană purtate cu persoana care pregătea copturi speciale pentru sărbători) sau pe identificarea unor texte cu caracter tradițional (cântece, colinde sau plugușoare, povești). În acest sens, informațiile obținute sunt, în linii generale, de însemnătate medie, în sensul în care ele atestă, desigur, existența unor practici tradiționale precum și metamorfozele acestora după jumătate de secol de regim comunist auster, fără ca aceste aspecte să fi fost aprofundate. Documentarea a fost susținută și de observarea participativă la două evenimente: o înmormântare și o cumetrie, a căror desfășurare este consemnată pe fișe detaliate.

Printre temele luate în discuție s-au aflat și o serie de aspecte referitoare la viața satului în ansamblul său, la principalele familii din localitate și la evenimentele cele mai importante în care au fost angrenați localnicii. Această sumă de chestiuni a generat o serie de răspunsuri detaliate, amplu narativizate, memorabile fiecare dintre ele. Reproduc, mai jos, o selecție din aceste răspunsuri înregistrate, în ordinea cronologică a întrevederilor.

[*Despre întemeierea satului*: Maria T., în 6 august 1991]
La noi, satul ăsta l-or făcut oamenii din Orhei. Or venit doi oameni din Orhei și... să ardă cărbuni. Că-nainte trenul umbla cu cărbuni arși, de-aiștia: oamenii ardea lemne și făcea cărbuni de să umble trenurile. – Tren, io tren îi zic, nu știu cum îi zice... Știți ce-i tren? – Și copaci era aici, pădure, satu-i făcut pe pădure... Aici pădure era. Nu știau oamenii cum s-o ardă... Și s-o dus și o adus doi meșteri de la Orhei și-o făcut cărbunii ceia și-o tăiet pădurea. Și s-o gândit aceia, orheienii ceia, că trebuie sat aici. Și-or făcut acei doi oameni loc aici, așa, și-or făcut sat, Cornova. Dar aici o fost pădure de corn. Știți ce-i corn? Care face coarne... Bucata asta o fost tot corn, pădure și-o tăiat-o și o făcut sat și i-o pus numele Cornova. Și-o făcut sat. O-nceput cu bătrâni. Și făcea așa, bătrânii... Singur bunelul meu avea o sută de oi. Și făcea într-un butoiaș brânză și mânca numai brânză. Până o venit o boală: holeră se

chema, ciumă. Se uita unul la altul și murea. Amu ei o lepădat satu și s-o dus la vie. Cât o bântuit boala aceea, ei o stat la vie. Se uita... venea în sat, fura făină, ca când fura de acasă, și venea napoi la vie. Și așa că să vorbea, bunelu spunea, măi, măi, că peste Prut nu-i boală de asta! Nu-i... În Regat nu-i... Dar toți nu putea să treacă peste Prut. Și așa s-so făcut satu ista.

(...) Tot bunelul mi-o povestit că or fost aici turcii. Și ei așa o subjugat lumea... Lumea să temea tare de dânșii. Ei tare omorau omul de viu. Dacă ceva, el, gata, te tăia. Asta era la dânșii, să te taie... Și oamenii, de-amu, or făcut odăile, cum se numesc la dumevoastră, cu două uși: pe-aici intra, pe-aici se ieșea. Vedea cum intra pe poartă, dar ieșeam pe-aicea, nu mă mai vedea. Și fudea... unde? În pădure. S-ascundea în pădure, printre copaci. Și turcii, văzând că lumea fuge, apăi strigau în liniștea nopții: *Măi Ioane, măi, veniți acas, că s-o dus turcii! O plecat turcii, viniți*! Oamenii venea, sărmanii și-i prindea și-i tăia. Tare mari păgâni o fost. Amu ei s-or mai deșteptat și turcii, dar tot era lumea înapoiată.

[*Despre deportarea în Siberia*: Zina M., în 6 august 1991]
Eu am crescut în casă de gospodari. În anul 1943 – 1944, după terminarea a patru clase în sat, am fost la Liceul Eparhial din Chișinău un an și-am învățat. Pe urmă, când sovieticii or venit, m-am întors înapoi în sat și-am învățat în sat șapte clase. – Pe-atunci, în sat, școală, numai șapte clase erau... – Și eu am plecat la Chișinău la-nvățat. Și-am terminat acolo zece clase. Și-n timpul ista, după ce am dat examen, am fost represiată... Adică cum? Părinții trebuia să fie ridicați în Siberia, după cum atuncea se petrecea colectivizarea. Și peste toată Moldova a fost așa... eu știu cum... Și eu atunci am fost dusă-n Siberia... Din Chișinău. Pe 6 iulie 1949.(...) Deci cum... Noi am avut serata de absolvire și noaptea o venit miliția și ne-o chemat și ne-o luat, ne-o dus la vagoane și ne-o dus în Siberia. Am fost trei din clasa mea. Cu una tot timpul am fost împreună. (...) A fost bine c-am fost împreună; noi am fost prietene ca surori. Și ne-am împăcat și chiar la aceeași gazdă am stat și tot pe un pat am dormit și ne-am împăcat pân-la urmă.

(...) Am ajuns în regiunea Kimirova, după Urali, înspre răsărit. Noi am fost în orășelul... Erau acolo *șahte* de aur, în orășelul Țentralnaia. Numai de oameni duși. Acolo erau sătișoare numai de oameni care-au fost rădicați în ,29, în ,31 din Rusia. Și ei erau acolo angajați, aveau casele lor, aveau gospodării. I-o dus în câmpul liber, (...) i-o dus și i-o lăsat așa și oamenii singuri și-or construit acolo, în mijlocul pădurilor, case. Și-o tăiet lemn, o făcut casă. Și ei, acuma, cum să spun, parcă nu trăiau rău...Țineau fiecare... Oameni tare cinstiți acolo... Nu știa nime că cineva poate fura. Puteai să lași ușa deschisă, nu știau de-ncuiat... Și țineau oamenii vacă, păsări, aveau ceapă, cartofi, semănau și nici nu era-ngrădit nicăierea, în mijlocul pădurii semănau și nimeni nu se ducea să ieie ceva. Oameni cinstiți toți erau. (...) Drumuri nu erau, numai iarna se făceau drumuri pe râu. Râul înghețа tare și se făceau drumuri și se aduceau producte pentru tot anul. Și era aprovizionat cu producte tot timpul norodul. Acolo erau pe loc magazine și statul avea grijă și aducea producte, iarna de aduceau pentru tot anul. (...) Casele... dacă-n pădure? Se făceau din lemn. Lemn, așa, se punea unul peste altul și se făcea casă și se-acoperea cu scândură. Nu știu cum era acoperită, că nu putrezea scândura (...)

[*Despre sat și deportările în Siberia*: Ghermoghin G., în 8 august 1991]
Da, noi suntem de la începutul satului, noi ne descălecăm, noi ne tragem de la Ștefan cel Mare. Mai scurt, șapte familii or descălecat și aceia or întemeiat satul ista al nost. Aceste șapte familii or fost oameni învățați, cu toate că ei or fost pușcăriași. El a cerut pușcăriași atunci... că nu dovedea... nu știu, pierduse din armată... și a luat toți pușcăriașii. Când or venit pe aicea nu era lumile prin părțile astea. Și-o spus așa: dacă noi biruim, noi vă împroprietărim, vă dăm moșie. Și-o lăsat: șapte aici, șapte dincolo, cinci dincolo, șase dincolo, Așa că toate satele astea de la Cornești încoaci, toate-s răzășești. Aici era codru nesfârșit. Și ei când venea, năvălea, acești barbari, păi fugeam în codru.

Ștefan Vodă o venit și-o descălicat aicea șapte persoane, șapte familii și-o întemeiat satul. Au fost: Bârgu, Jăntăoan, Bărgan, Țâru, Băhatu, Cumpărătura și neamul meu. Eu sunt unul din acele șapte familii. (...) Într-adevăr că acei oameni care o intrat aicea la noi o fost o leacă cu școală și carte. Și o ajuns de-atunci încoace, o ajuns un sat foarte cult, foarte cu-nvățătură... Ei, la noi o fost cultură. Ceva deosebit, da, ți-am spus. Astăzi o rămas numa ce-o trecut printre degete.

(...) Casa se făcea cu două uși, ca când venea din față, ieșea pe din dos și fugea. Și-amu, pe urmă, lua toată gospodăria și-o punea în car. Carul era cu două proțape, nu cu unu... Dar de ce? Nu dovedea, era pădure, pădure groasă... Apu-ntorcea boii la celălalt capăt. Și mergea. Unde ajungea, de-amu făcea bordei și ședeau acolo.

(Dumneavoatsră ați scăpat de deportarea în Siberia, dar ați auzit povestindu-se despre ce era acolo.)

Bărăci, bărăci făcute din lemn. Și o dat la trei familii, la patru familii, bărăci... Pe alte locuri le-o dat instrumente și-o făcut bordeie. Dar pe urmă oamenii noștri s-o apucat de lucru, s-o apucat de-o făcut case, gospodării, o cumpărat vaci, mai în scurt s-o făcut gospodari ca aici. Ca aici. Cam așa le făceau ei, că aveau din ce. Acolo nu-i întreba nimenea de unde vin, unde se duc. S-o dus în pădure, o tăiat ce i-o trebuit, o făcut ce i-o plăcut. Nu era strict, așa... (...) Toată Siberia era plină de vite... Și ei coseau, că și-acolo erau sovhozuri. Eu am avut un frate, o fost în lagăr, tot în părțile alea unde-o fost ridicați ei. Amu, în ,49... Apăi coseau câte-un hectar, peste un hectar pe zi. Dar ce, dac-o bătea într-o lună coasa. C-acolo-i fragedă iarba, nu-i ca asta de la câmp, la ei tătă vremea îi cu rouă... Și ăia, ce, se jucau la coasă... (...) Și vremea, în Siberia... Vremea... Îi puțină vară. Dar desculț nu poți să umbli, pământul nu se-ncălzește ca la noi. La ei veșnic îi frig. În mai începe să se ieie neaua, dar la sfârșitul lui august începe să ningă iară. La dânșii numai pâslari și cojoace. Știi cât costă un cojoc acolo? Patruzeci de ruble. Încoace-i mai scump, dar acolo, fiecare, cât îi de mic, cojocel. Și nici plante nu se fac. Asta, grâie, nu se fac deloc. Nu se coc. Ei numa-l seamănă, crește, dar nu se coace. Ceva-ceva secara, dar deobște, la dânșii cea mai bună pâne-i de secară.

Și tare iubesc ei săcara asta, pânea aceea... Îi hrănitoare... Dar legumă? Nu se coace. Pătlăgelele le fac în casă, le pun când îs mari, da... le iau și le pun la bărăcile celea unde trăiesc. La dânșii paturile-s sus, îs sus la pod, acolo doarme... din cauză că-i frig tare. Și să vezi, că doarme și vaca în casă cu dânsul și el... Îi viața mai deosăbită, așa...

[*Despre deportările în Siberia*: Fenea M., în 12 august]
(...) și iată, tocmai la 7 iulie au venit ca să ne deporteze. Noi, spre fericirea noastră, trăiam lângă drum și-am văzut mașinile c-au venit. Părinții au fugit, dar eu, fiind mai erou, am rămas acasă să văd ce-o să se-ntâmple mai departe. Și pe-atunci erau în grădină păpușoaie foarte mari. M-am ascuns în păpușoi, lângă drum, ca să văd unde se duc soldații. Și, când am ajuns la colțul gardului, taman o grupă de soldați cu verișoara mea. Eu m-am speriat că vin la noi și-am fugit la sora mamii, tanti Milița și-am stat acolo, de-amu. Dar fiica ce era căsătorită după Gârbu Ion, frate cu Gârbu Ghermoghin, ea avea copil mic acasă și or sfătuit-o și pe dânsa să fugă. A lăsat copilu-n casă și-a fugit. Acuma ei veneau s-o caute, soldații. Și-au dat de mine. Și am avut noroc că mai era o fată, colegă cu mine, cu grupa aceea de soldați și le-a spus că-s fiica tantii Miliții și nu m-au luat atunci, dar mi-au spus că să mă duc din sat, să fug, că dacă vin a doua oară și mă prind au să mă ridice și pe mine. Și atunci, ce să fac, am luat o sapă de la tanti Milița, ca să nu mă dea de bănuit, precum că mă duc la prășit și m-am pornit la vie, acolo unde se pornise mama și tata și fratele. Când, din vie iese-un om și spune „nu te duce la voi că, iată, au fugit alți oameni, o familie a fugit încolo și sunt soldați, s-au dus după dânșii, să nu te-ntâlnești și tu! Intră-n altă vie acolo și te du și stai, dar să nu te duci la via ta"

Ei, unde să mă duc, într-a cui vie să mă duc? Un verișor de-a tatii avea vie mai la vale de noi. Și mă duc la el la vie. – El lucra ca brigadier la colhoz și el era-n prima mașină care venea de la Hâncești. Și când mașina s-a dus în fundul râpii l-a lovit la un picior, acolo, și-a spus că-i lovit și nu poate merge prin sat și nu s-a dus cu soldații, s-a dus la vie și el. – Acuma, eu am ajuns la vie și ce să fac? Cum să stau, să stau așa, zic, o să mă vadă. Am luat sapa, m-am culcat, așa, de-a lungul am măsurat de la picioare și pân-la cap și mi-am făcut groapă așa, adâncă, cu sapa, cât nu mă vedeam, nu mă cunoșteam de la pământ. Și-am stat așa, cu fața-n jos, toată ziua, pân-a asfințit soarele. Când a asfințit soarele soția omului a venit la el și i-a spus ce s-a petrecut în sat: pe cine au găsit, pe cine au prins, pe cine au dus la gară. Și m-a văzut și pe mine și a început să zică „Chiar amu mă duc să te dau pe mâna miliției!" Eu am început a plânge și-am zis: „E, ce să fac, dacă credeți că v-a fi mai ușor așa, că n-are să vă ducă pe dumnevoastră, are să mă ducă numai pe mine, mergeți și spuneți!" Ei, a mers el acasă, dar n-a mai spus.

Ș-am luat eu și m-am dus iarăși acasă. Mă duc și mă vâr iar în păpușoi, în grădină și stau. Și înspre seară a plouat. Am privit tot cum au plecat mașinile cu cei deportați. Era ceva strașnic, de infern: oamenii răcneau, câinii lătrau, vitele răgeau... Nimeni n-a ieșit din sat în ziua aceea, nici vitele n-au fost duse la păscut: toate cum le-a prins vremea la iesle legate, așa au stat toată ziua și ele răgeau de foame și de sete. Numai în iad poate să fie așa ceva. Și după ce-au plecat mașinile am ieșit din păpușoi, m-am așezat pe prispa casei și-am început a plânge. Boceam cu cuvinte „unde-i mama mea, că-i numa-n rochiță și-n batistă și ce-o făcut ea pe vreme de ploaie, că ea repede răcește și se-mbolnăvește". Și-n timpul ăsta m-o văzut, o trecut cineva pe drum și m-o văzut. Era omul de legătură, ținea legătura cu cei care erau în pădure și le-a spus că pe mine nu m-a prins. Dar la ei, pe când mă duceam eu la vie, a ajuns vorba precum pe mine m-au prins soldații, m-au legat, m-au pus în mașină și m-au dus. Ei voiau să iasă din pădure de-acuma, să vină după mine, dar oamenii nu i-au lăsat. Și atunci i-au înștiințat că eu sunt în sat.

Ne-am văzut... de pildă de marți seara, eu m-am văzut cu părinții mei abia sâmbătă seara. Ei au stat flămânzi în este zile, n-au mâncat nimic și fratele, de-acuma, fiind copil, nu mai putea, începuse să i se-nvârtă capul. Și sâmbătă seara a venit până la vie. Nu la via noastră, dar la un coleg, la un prieten, la domnul Popa, Vasile Ivanovici. Și era la vie, spre fericirea lui... A cerut o bucățică de pâine ca să mănânce, că nu mai poate de foame. Și le-a spus, prin dânșii, ca duminică dimineața să fac ceva mâncare și să mă duc să le duc la vie. Și-abia duminică dimineața eu m-am întâlnit cu dânșii la vie. Le-am dus... Ce puteam să le duc? Pâinea ne luase. Am făcut și eu o bucățică de mămăligă, vaci aveam, am luat oleacă de lapte cu mămăligă și-un urcior de chișleag și m-am dus la vie și le-am dus mâncare. Și iat-așa am petrecut noi acea săptămână.

Pe urmă, după ce s-au terminat toate ăstea, noi în casă n-am dormit, că mergeau așa, vorbe, peste-o săptămână iar au să deporteze. Și-am dormit afară până la 15 decembrie, la 15 decembrie a căzut prima zăpadă și de-acuma, când a căzut prima zăpadă am intrat și noi în casă.

[*Despre viața de student în RSS Moldovenească și deportările în Siberia*: Ana N. în12 august 1991]
Când eram studentă, în anul 1954, în părțile Siberiei a început să se facă deștelenirea și ei au semănat, am în vedere, grâu. Așa că pe studenții din Moldova, și adică nu numai studenții, dar chiar și o parte din mecanizatori, i-au obligat... dar nu doar că i-ai obligat, dar și o parte prin binevol și o leacă obligatoriu, să ne ducem la strânsul roadei. Și iată din institut, de la toate am în vedere facultățile, am plecat în Siberia pentru a strânge roada. Și nu numai de la Institutul Pedagogic din Bălți, ci de la toate instituțiile. Și am ajuns în regiunea Pavlodar, dincolo de Urali. Acolo ne-au întâmpinat, mă rog, cazacii și ne-au repartizat prin colhozuri. Grupa noastră, adică de la Facultatea de Fizică, care eram în număr de douăzeci și cinci de studenți, am nimerit de la Pavlodar cam șaptezeci și ceva de kilometri, într-un colhoz cu numele Kalinin, c-așa-s cătune acolo, nu-s sate, n-ajung la suta de case, eu am în vedere, dar nu-s case, sunt pur și simplu niște bordeie. Și, iată, am poposit acolo.

Pâinea încă nu era coaptă și de aceea am fost nevoiți ca o săptămână să mai strângem fân. Și după aceea ne-au dus în tabără la câmp unde într-adevăr era organizat acolo unde trebuia să se adune pâinea. Ne era foarte greu în privința apei potabile. Foarte greu. Nu era apă. Pur și simplu ne aducea

apa cu cisterna, dar era imposibil s-o folosești și atunci eram nevoiți s-o fierbem și s-o filtrăm prin cărbuni și după aceea s-o folosim.

După vreo două săptămâni, un tovarăș care lucra acolo, un cazac, puțin ne-am înțeles cu limba lui, cu limba rusă și ne spune:

- Păi dacă vreți apă, uite, trebuie să vă duceți la așa depărtare, c-acolo sunt de-ai voștri și veți lua apă.

Și noi desigur că am căutat să vedem care-s de-ai noștri acolo, dacă ne-a spus că-s de-ai noștri. Ei, am luat și noi căruța aceea cu un cal și cu niște bidoane cu care ne-am dus să luăm apă. Când am ajuns, într-adevăr am văzut casele, case-ntr-adevăr și fântâni cu cumpănă, cu vârtej. Și atunci noi am zis:

- Clar c-aicea-s moldoveni!

Și am oprit la prima fântână, bucuroși c-am găsit apă. Acest sat era așezat pe râul Ișâm. Și când am ajuns la prima fântână, bucuroși, am scos și noi apă cu ciutura, că nu era căldare, ciutură de lemn, așa, și am început să bem apă. Dar vorbeam în limba moldovenească. Nu departe era o femeie în vârstă și, când a auzit acest grai, ea a lepădat tot acolo și a început să fugă spre noi. A ajuns plângând. A căzut jos. Noi am șezut și ne-am uitat la ea. După-aceea, întrebăm:

- Ce s-a întâmplat?

Ea, cu lacrimi, prin toate sughițurile ei întreabă:

- Când v-a adus?

Păi, noi am spus că nu ne-au adus, noi am venit, iată, să strângem pâinea. Nu suntem aduși. Și ea, atunci, a strigat, că mai era în depărtare o femeie care lucra la legumărie:

- Veniți încoace că, iată, au venit ai noștri!

Și s-au adunat toate și, iată, am început să vorbim și ele, cu lacrimi, ne-au spus:

- Păi suntem acei o parte deportați din ,40, iar o parte din ,49. Când ne-au adus era totu-nconjurat cu sârmă ghimpată, ca un ocol. Și ne-au dat așa cum dai oile-n ocol, așa ne-au dat pe noi. Și ne-au dat așa: la trei familii ne-au dat câte un topor și câte un hârleț și ne-au spus: Poftim, aranjați-vă și făceți-vă ce vreți! Și noi eram numai femei și copii. Bărbații au fost despărțiți. N-am mai știut de ei. Și-atuncea noi ne-am adunat și-am început să facem bordeie – adică aceasta-i povestirea lor – nu numai cele trei familii, dar toți ne-am adunat și am făcut câteva bordeie, pentru că de-acuma era spre iarnă, era timpul rece. Pentru că pe-acolo clima, cam așa, pe la 10 august, se pregătește frigul, și nu doar frig, dar principalul e că sunt vânturile mari. Și, iată, ne-am făcut bordeiele. De două ori pe săptămână ne-aduceau: pentru copii câte 200 grame de pâine, pentru ăști mari, 100 de grame de pâine. Și ne mai aduceau scrumbie. Apă, o dată-n săptămână. Și alt nimic. Și datorită acestui fapt, majoritatea copiilor și cei mai în vârstă au decedat, atât și de foame și de sete și te timpul aspru. (...) Cei care am ajuns prima iarnă, fiindcă am văzut că este acest râu, am cerut să ni se deie ceva sămânță, poate ceva crește-aici. Și am rugat să ni se deie secară, că ne-am gândit că aceasta-i o plantă mai devreme și, poate, cumva, să căpătăm sămânța și, totodată, să ne hrănim și noi. (...) Am început să scurmăm cu mâinile și cu hârletele, cele care mai aveam și am semănat. Nu mult, câțiva ari. Cu săcară. Și-am căpătat roadă. Și când au văzut acest lucru, atuncea au început să aducă semințe, nu numai de secară. Dar noi am cerut de legume. Și au adus de legume și, iată, am început să semănăm. Și după aceea, după trei ani de zile, au început să aducă material de construcții și noi am început să ne facem casele. Care material de construcție era ardezia și ceva lemn pentru acoperiș. Restul, făcut din lut și stuf. Am clădit așa cum clădește rândunica și s-au făcut aceste case.

Povestirile și lumea de dincolo de ele. O analiză

După cum relevă cele cinci fragmente reproduse mai sus, discuțiile generale despre localitate propuse interlocutorilor au condus către două subiecte principale: întemeierea satului, respectiv istoria sa relativ recentă, din care episodul cel mai intens reținut de comunitate a fost reprezentat de deportările în Siberia. Cele două subiecte care au revenit obsesiv în discuții au produs, de fapt, o dublă extensie imaginară a lumii satului de aici și de acum: pe de o parte este vorba despre o coborâre în timp, prin evocarea unor origini incerte însă onorante în trecut, pe de altă parte este evocat un spațiu extern, străin, diferit, îndepărtat și ostil, unde au ajuns o parte dintre locuitorii Cornovei, duși de valurile unei istorii neprietenoase.

În ceea ce privește trecutul, el este văzut ca un timp al întemeierii, ipostaziate în sosirea câtorva înaintași care impun reguli, transformând un spațiu intens marcat de natură – „Dar aici o fost pădure de corn. Știți ce-i corn? Care face coarne... Bucata asta o fost tot corn, pădure și-o tăiat-o și o făcut sat și i-o pus numele Cornova." / „Aici era codru nesfârșit." / într-un loc ordonat, asumat de civilizație. Chiar dacă vechimea acestor înaintași întemeietori este una variabilă, fluctuând de la vremea zorilor istoriei medii a Moldovei până la perioada introducerii unor structuri industriale în Basarabia, caracterul lor exemplar este imuabil. Implicit, povestirile consemnate uzează de o retorică ponderată a asumării relației directe a celui care narează cu trecutul, *id est* cu întemeietorii satului: „Da, noi suntem de la începutul satului, noi ne descălecăm, noi ne tragem de la..."

Relatările despre întemeierea Cornovei și despre principalele neamuri care alcătuiesc satul pot fi înțelese ca o reflexie locală a unui anumit mod de funcționare a satelor moldovene în ansamblul lor. Descriind acest model, Alexandru Gonța nota: „Cancelaria domnească din Moldova care a înregistrat, îndată după instituirea ei, în catastife, pierdute astăzi, toate satele, cătunele, seliștele și așa-zisele locuri pustii, emițând apoi acte de stăpânire războinicilor, le consemnează pe toate acestea că au fost delimitate de megieșii din împrejurimi."[10] „(...) Șefii comunităților casnice care au primit teritoriile respective pentru a organiza satele în raza teritoriului ales *cu brazda în cap* de către megieși erau, prin natura lucrurilor, cei mai puternici. După funcțiile pe care le îndeplineau în gintă, ei au fost numiți de către nepoții familiei, *moși*. Cuvântul este și în limba ilirilor și înseamnă *albi*, adică oameni cu capete albe."[11]

Totodată, aceste povestiri sunt în directă relație cu sistemul local de credințe și legende referitoare la Ștefan cel Mare, astfel încât, după cum se poate documenta, realitatea de la 1991 nu este, în această privință, foarte îndepărtată de cea de la 1931. Mulți dintre membrii echipelor sociologice au consemnat această componentă memorială cu caracter identitar. Astfel,

comentând structura socială a localității, Anton Golopenția nota: „Oamenii de acolo s-au pomenit din copilărie a face parte din neamuri de dvoreni, alții din neamuri de mazili, alții din țărănime. Și mazilii sunt mai de neam decât țăranii, dvorenii îi întrec și pe mazili. Potrivit rânduielii acesteia, fiecare își știe locul și drepturile. Țăranul se cuvine să fie în urmă, iar mazilul se cade să nu uite că dvorenii sunt mai presus de el. Își știu locul în biserică: mai la urmă unii, mai înainte alții; petrec și unii și ceilalți cu cei de seama lor, se botează, cunună, se îngroapă și prăznuiesc între ei. Dacă nu ieșea moda muzicilor cu trâmboane și rămâneau, ca înainte, tarafurile mult mai puțin scumpe, fără îndoială că dvorenii și-ar mai avea jocul lor undeva, într-o parte a satului, mazilii într-alta și țăranii iarăși într-alta. Așa, sunt siliți să joace alături, dar în hore deosebite, neamestecați. (...) De ce sunt ei împărțiți așa? Ștefan Vodă, Ștefan cel Mare, cum stă prin cărțile de școală ale copiilor. El i-a dvorenit pe răsbuneii unora, chemându-i la curtea lui și le-a dat mazilie, neam bun, ca să nu fie ei asemenea cu toți țăranii, înaintașii celorlalți cu care i-a dovedit pe turci."[12] La rândul său, evocându-i lui Zoltán Rostás campania de la Cornova, Ernest Bernea sublinia și el: „Ăsta era un sat de boierime țărănească. Și mai aveau un lucru cu totul deosebit. Era foarte puternică prezența lui Ștefan cel Mare. Nici nu mi-am imaginat așa ceva. Aici a stat Ștefan cel Mare și a zis așa, aici a fost un loc unde a zis așa, aici în pădure a fost Ștefan cel Mare, aici, în biserica asta, a fost Ștefan cel Mare, peste tot a fost Ștefan cel Mare. Și țăranii ăștia care nu-l văzuseră, că n-aveau timp să-l vadă acum patru – cinci sute de ani, povesteau, domnule, despre el, niște lucruri foarte interesante, trecute din gură în gură, așa, întâmplări din faptele mari ale lui Ștefan cel Mare. Foarte impresionant."[13]

În raport cu aceste referințe la cețoasa epocă eroică a întemeietorilor de la care cei de astăzi se revendică, trecutul apropiat și, implicit, prezentul, se manifestă într-un registru mult mai dramatic. Dintre relativ numeroasele momente istorice care au marcat viața locuitorilor din aceste regiuni în deceniile anterioare, povestitorii au ales să se refere în primul rând la deportările din anul 1949, care i-au afectat, în toate cazurile, personal.

Este vorba despre faptul că „în perioada stalinismului dur (1940 – 1941, 1944 – 1951), în RSSM au fost operate trei valuri de deportări în masă și, zilnic, arestări, deportări singulare și execuții. (...) Putem califica aceste trei valuri de deportări ca o ofensivă totală împotriva populației din RSSM: ofensiva politică (deportarea din 1941), economică (deportarea din 1949), spirituală (deportarea din 1951)."[14] În mod specific, în anul vara anului 1949, la care s-au referit interlocutorii de la Cornova, a avut loc ceea ce istoria a consemnat drept „operațiunea IUG", adică „al doilea val de deportare masivă (5 – 6 iulie 1949) (...) deosebit de dureros; mii de familii au fost afectate, omul, viața lui, neînsemnând nimic pentru autorități. În total au fost trimise în Siberia 11606 familii (34763 de persoane: 9233 de bărbați, 13.702 femei, 11.828 copii) ceea ce reprezintă 76 % din numărul planificat)."[15]

Înregistrările de la Cornova din 1991 reflectă aceste evenimente din trei perspective: mai întâi, este mărturia Zinei M., care a fost ea însăși deportată dincolo de Urali, la minele de cărbuni din regiunea Kimirova; în al doilea rând, sunt povestirile lui Ghermoghin G. și Fenea M., membri ai neamurilor importante din Cornova, ale căror familii fuseseră trecute pe listele de deportare, dar care au reușit să scape, rămânând în sat; în sfârșit, este istorisirea Anei N. despre practica agricolă a studenților de la Bălți care, duși fiind, la rândul lor, dincolo de Urali, în regiunea Pavlodar, ajung și prin sate făcute și locuite de deportații moldoveni din anii 1941 și 1949. Cele trei unghiuri de vedere și cele patru voci sunt unanime în prezentarea ororii, însă fluctuante în ceea ce privește acuitatea detaliilor.

În mod paradoxal, mărturisirea celei care a trăit în mod efectiv deportarea este cea mai scurtă, cea mai discretă, faptele fiind numite alb, prin enumerare, iar narațiunea frizând uneori stereotipia autobiografiei comuniste. Reținută, prudentă, mizând pe minimalizarea dramei – *am fost represiată* ține locul evocării strigătului dramatic pomenit de alți săteni care vorbesc despre dimineața deportărilor din 1949: *Fugiți, oameni buni, fugiți că au venit să ne ridice*! – relatarea Zinei M. deschide o fantă spre ceea ce, în ultimii ani, Octavian Țicu a numit *homo moldovanus sovietic*[16].

La cealaltă limită se situează povestirea Anei N. despre practica sa de studentă tot dincolo de Urali. Prezentarea lipsurilor de la fermele unde erau cazați studenții se asemănă întrucâtva cu maniera în care Zina M. vorbește despre munca sa la minele din Urali: este vorba despre un gen de grijă de a nu numi dezastrul, ca și când un discurs minimalist și dezinteresat de reliefuri ar avea și un necesar efect terapeutic. După ce depășește, însă, această etapă a relatării, povestirea Anei N. deschide, după modelul matrioștelor ucrainene, o serie de alte povestiri și, implicit, de noi lumi și de alte evenimente. Studenta plecată la practică află că undeva, dincolo de Urali, trăiesc sate întregi de români și decide să meargă împreună cu colegii acolo, pentru a găsi apă.

a. b. c.

a. Fântână cu cumpănă în Cornova (1931; foto: Iosif Berman; colecția Cooperativa Gusti); b. Fântână cu cumpănă la Cornova (anii 1990; foto: Vasile Șoimaru; colecția Vasile Șoimaru); c. Fântână la poartă în Cornova (2015; foto: Otilia Hedeșan)

Ajunsă într-un asemenea sat pe care îl recunoaște după cumpăna fântânii, tipic moldovenească, află o altă povestire, cea a sosirii deportaților în aceste locuri și, apoi, a întemeierii acestor sate. Ana N. evocă în *relanti* întâlnirea cu femeile deportate, dramatizând, menționând exact cui îi aparțin replicile, subliniind suferința implicată în fiecare moment al povestirii. Imaginea restituită este aceea a unei lumi care se întrupează cu un efort supraomenesc, cu moartea pre moarte călcând. Situată atât de aproape de lumea deportărilor, Ana N. rămâne, totuși, mereu, într-un spațiu exterior și securizant, girat chiar de semnificațiile câtorva cuvinte importante, asupra cărora discursul său insistă intens: ea *nu fusese adusă în Siberia*, ci *venise acolo pentru a culege roada*.

În sfârșit, a treia perspectivă asupra deportărilor a fost oferită de doi dintre membrii familiilor din Cornova care fuseseră înscrise pe listele de deportare fiindcă făceau parte din categoria țăranilor înstăriți, numiți oficial *chiaburi*, or este bine-cunoscut că „principalul contingent al persoanelor deportate în iulie 1949 din RSSM (...) au fost *chiaburii*, aceștia alcătuind peste 50 % din total."[17] Din povestiri se decelează, însă, și subiectul sustragerii de la deportare, printr-o serie de strategeme prezentate uneori mai detaliat (Fenea M.), alteori mai sumar (Ghermoghin G.). Colecțiile de documente de istorie orală produse în ultimele decenii s-au ținut, în general, departe de atari mărturisi, întrucât ele sunt oarecum perturbatoare în raport cu eposul plenar al suferinței victimelor opresiunilor, în general ale opresiunilor comuniste. Istoricii au documentat și ei relativ rar acest fenomen, după cum observă Igor Cașu: „Un aspect important al operațiunii de deportare – parțial cunoscut în anumite detalii, dar aproape neexplorat până acum la nivel de analiză – este legat de strategiile de evitare a deportării de către unele persoane și, în general, reacțiile celor vizați în timp despre ceea ce îi aștepta."[18] Totuși, diferențele importante dintre numărul celor care se miza să fie deportați și numărul celor ridicați în mod efectiv (24%) sunt un indicator de natură să releve existența unor realități complicate, chiar a unor forme de rezistență, iar povestirile înregistrate la Cornova în vara lui 1991 sunt o mărturie în acest sens.

În loc de concluzii

Observațiile și informațiile înregistrate la Cornova în vara lui 1991 pot fi înțelese și prin invocarea a două dosare bibliografice. Este vorba, în primul rând, despre corpusul de documente, studii, note, comentarii și interpretări prilejuite de campania de la Cornova, din 1931, a echipelor Școlii Sociologice de la București. Extrem de utilă mi se pare, în acest sens, caracterizarea generală pe care a făcut-o Cornovei coordonatorul campaniei, H.H. Stahl, care îi mărturisea lui Zoltán Rostás: „Da. Era, fără îndoială, interesantă Cornova. Era un lucru cu totul nou, pentru că aveam de-a face aici cu problemele unui sat care suferise influența puternică, și culturală, dar și administrativă rusească. Aveai acolo o serie întreagă de probleme care erau inexistente în alte regiuni."[19] *Mutatis mutandis*, lucrurile nu sunt foarte diferite nici în 1991 când Cornova rămăsese un sat copleșitor datorită interferențelor dintre o serie de elemente memoriale care trimiteau la civilizația românească și o a doua categorie de fapte care invocau, în mod pregnant, ideologia sovietică.

Stradă din Cornova 1931; foto: Iosif Berman; colecția Cooperativa Gusti)

Stradă din Cornova anii 1990; foto: Vasile Șoimaru; colecția Vasile Șoimaru)

Stradă din Cornova 2015; foto: Otilia Hedeșan)

Interior de locuință din Cornova 1931; foto: Iosif Berman; colecția Cooperativa Gusti)

Interior de locuință din Cornova anii 1990; foto: Vasile Șoimaru; colecția Vasile Șoimaru)

Interior de locuință din Cornova 2015; foto: Otilia Hedeșan)

În al doilea rând, în special povestirile despre deportările în gulagul sovietic și privațiunile din perioada comunistă nu pot fi citite în afara relației cu bogata bibliografie de istorie orală referitoare la teroarea comunistă în primul rând din RSS Moldovenească, dar, desigur, și din România. Pentru acest dosar tematic, și, în mod specific, pentru bibliografia de istorie orală despre deportările din Basarabia, aceste narațiuni au valoare și capătă relief în primul rând din cauza momentului când au fost înregistrate, înainte de încheierea oficială a comunismului. Depănate în fața microfonului, dar și (și mai ales) în fața unor tineri cercetători veniți din afara (încă) RSS Moldovenești, aceste povestiri vorbesc despre coagularea unei foarte discrete însă reale rezistențe anticomuniste în ultimii ani ai RSS Moldovenești, vădesc curaj și pledează pentru păstrarea amintirilor, mai ales a celor referitoare la un trecut îndepărtat exemplar și la un trecut recent dramatic. Totodată, transmise unor străini, aceleași mărturisiri atestă încrederea în cercetători, speranța că informațiile delicate vor fi folosite cu responsabilitate și, mai ales, că, astfel, ele vor fi scutite de uitare.

Note

1. *Societatea Studenților Folcloriști* (1973 - 1992) este o structură care a agregat în special Facultățile de Filologie din principalele universități din România, instituții în care se organizau cursuri speciale de Folclor. După 1981, Societatea a organizat două categorii aparte de activități: colocvii științifice studențești anuale și cercetări anuale comune de cercetare de teren, cunoscute drept tabere de folclor.
2. V. *Dincolo de Cornova*, interviul referitor la această cercetare de teren, realizat de Cosmina Timoce-Mocanu, în acest număr de revistă, *infra*.
3. Între anii 1982 – 1992, aceste instituții sunt Universitatea din București, Universitatea din Cluj, Universitatea din Iași, Universitatea din Timișoara, Universitatea din Craiova precum și Institutele de Învățământ Superior din Baia Mare și Suceava. Uneori, li se asociază studenți de la Conservatorul din București, respectiv de la Facultatea de Arte Plastice din București.
4. Am făcut o foarte succintă prezentarea a acestor tabere în Otilia Hedeșan, „Cercetări de teren la Drăguș. A puzzle in progress", în *Transilvania*, nr. 1 (2020), 82 – 91.
5. Anton Golopenția, „Cornova – satul ultimei campanii monografice", în *Dimitrie Gusti și colaboratorii săi, Cornova 1931*, Ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru (Chișinău: Quant, 2011), 407.
6. Echipa i-a cuprins, alături de semnatara acestor rânduri, pe trei studenți de la Universitatea de Vest din Timișoara: Daniela Crețu, Marius Lazurca și Daniela Lițoiu.
7. De menționat că în scrisoarea adresată lui Dimitrie Gusti după încheierea cercetărilor la Cornova, H. H. Stahl nota, printre altele și că: „(...) Iar la viitoarea campanie va trebui să reducem mult numărul monografiștilor", „Scrisoare către Dimitrie Gusti", în *Dimitrie Gusti și colaboratorii săi, Cornova 1931*, 405.
8. V., de ex., Alexandru Bantoș, „De la Podul de Flori la podul indolenței", în *Limba Română*, 256. 2-3 (2020), 7-11.
9. În ultimii ani ai comunismului și, de asemenea, în primii ani de după 1990, accesul la benzi magnetice era foarte dificil, din această cauză în cercetările etnologice se recurgea la înregistrări audio doar în anumite situații, când era vorba despre subiecte de mare interes sau despre persoane care își dovediseră, deja, în convorbiri anterioare, competența într-o temă sau alta.
10. Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986), 62.
11. Gonța, *Satul în Moldova medievală,* 102.
12. Anton Golopenția, „Cornova – satul ultimei campanii monografice", în *Dimitrie Gusti și colaboratorii săi, Cornova 1931*, 408 – 409.
13. *Dimitrie Gusti și colaboratorii săi, Cornova 1931*, 502.
14. Viorica Olaru Cemîrtan, „Deportările", în (coord.) Liliana Corobca, *Panorama comunismului în Moldova Sovietică* (Iași: Polirom, 2019), 157.
15. Cemîrtan, *Deportările*, 161.
16. Octavian Țîcu, *Homo Moldovanus sovietic. Teorii și practici de construcție identitarp în R(A)SSM (1924 – 1989)* (Chișinău: Arc, 2018), 328 – 329, *passim*.
17. Igor Caşu, *Dușmanul de clasă, Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească*, 1924 – 1956 (Chișinău: Cartier, 2014), 237.
18. Caşu, *Dușmanul de clasă,* 249.
19. În *Dimitrie Gusti și colaboratorii săi, Cornova 1931*, 493.

Bibliography

Bantoș, Alexandru. "De la Podul de Flori la podul indolenței" [From the Flower Bridge to the Bridge of Indolence]. *Limba Română*. no. 2-3 (2020): 7-11.

Bernea, Ernest. "Contribuții la problema calendarului în satul Cornova" ["Contributions to the Calendar Issue in Cornova-village"]. *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, (1932): 191 – 205.

Caşu, Igor. *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924 – 1956* [*The Class Enemy. Political Repression, Violence and Resistance in Moldavian SSR. 1924 - 1956*]. Kishinev: Cartier, 2014.

Corobca, Liliana ed. *Panorama comunismului în Moldova Sovietică* [*The Communism Panorama in the Soviet Moldavia*]. Iasi: Polirom, 2019.

Diaconu, Marin, Rostás, Zoltán and Șoimaru, Vasile, eds. *Cornova. 1931. Dimitrie Gusti și colaboratorii săi* [*Cornova. 1931. Dimitrie Gusti and his Contributors*]. Kishinev: Quant, 2011.

Gonța, Alexandru I. *Satul în Moldova medievală. Instituțiile* [The Village in Medieval Moldova. The Institutons]. Bucharest: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Hedeșan, Otilia, "Cercetări de teren la Drăguș, 1987 – 1988. A Puzzle in Progress" ["Field Researchses at Drăguș, 1987 – 1988. A Puzzle in Progress"]. *Revista Transilvania*, no. 1 – 2, (2020): 82 – 91.

Țîcu, Octavian. *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924 – 1989)* [*Soviet Homo Moldovanus. Theories and Practices for Identity Construction in Moldavian SSR (1924 – 1989)*]. Kishinev: Arc, 2018.